

13. Шаблистий В. В., Уваров В. Г. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал.* 2022. № 2. С. 16–21.

УДК 343.31+343.35

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.34>

БОРОВИК А.В.

ПРЕДСТАВНИК ВЛАДИ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

PUBLIC OFFICER AS A VICTIM OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE AUTHORITY OF GOVERNMENT BODIES

У науковій статті досліджено представника влади як потерпілого від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади. Зважаючи на те, що представник влади як потерпілий у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК, це фізична особа, підтримано позицію відповідно до якої, потерпілою може бути як фізична, так і юридична особа, оскільки аргументи, які наводять прихильники цієї концепції видаються переконливими та узгоджуються із положеннями як кримінального, так і кримінального процесуального законодавства.

За результатами вивчення ознак потерпілих у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК, виявлено недотримання вимог законодавчої техніки під час конструювання досліджуваних кримінально-правових заборон. Насамперед йдеться про порушення правил застосування юридичних термінів для позначення потерпілих, а також застосування різних підходів до конструювання їх переліку.

У контексті аналізу ознак потерпілого запропоновано юридичну характеристику ключового для цілей дослідження поняття «представник влади», удосконалено авторське визначення цього поняття. Аргументовано, що представник влади – це службова особа державного органу, уповноважена представляти державу, яка діє за її дорученням чи від її імені, та наділена правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

Встановлено, представник влади набуває статусу спеціального потерпілого у тих випадках, коли відбувається посягання на його життя, здоров'я, власність, інші охоронювані законом його права, авторитет органу, який він представляє, у зв'язку з тим, що він висуває вимоги, а також приймає рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості за умови, що за це посягання кримінальна відповідальність встановлена у спеціальній кримінально-правовій нормі. В інших випадках представник влади є загальним потерпілим.

Термін «представник влади» у диспозиціях досліджуваних статей запропоновано розуміти у вузькому (кримінально-правовому) значенні. У КК зміст

© БОРОВИК А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука), ORCID ID 0000-0003-1834-404X

цього терміну індивідуальний в кожному конкретному випадку і залежить від інших потерпілих, про яких згадується у певній кримінально-правовій нормі, а також інших статтях Особливої частини, які забезпечують кримінально-правову охорону представників влади.

Ключові слова: потерпілий, кримінальне правопорушення, представник влади, працівник правоохоронного органу, державний або громадський діяч, кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади.

The scientific article examines the representative of the authorities as a victim of criminal offenses against the authority of state power. Taking into account the fact that the representative of the authorities as a victim in the criminal offenses provided by Art. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 of the Criminal Code, is an individual, the position is supported according to which the victim can be both an individual and a legal entity, since the arguments given by supporters of this concept seem convincing and are consistent with the provisions of both criminal, criminal and procedural legislation.

According to the results of the study of the characteristics of victims in criminal offenses provided by Art. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 of the Criminal Code, non-compliance with the requirements of the legislative technique was found during the construction of the investigated criminal and law prohibitions. First of all, it is about the violation of the rules for the use of legal terms to designate the victims, as well as the use of different approaches to the construction of their list.

A legal characterization of the concept of “representative of the government” in the context of the analysis of the characteristics of the victim, which is key for the purposes of the research, has been proposed. The author's definition of this concept has been improved. It is argued that a representative of the government is an official of a state body, authorized to represent the state, who acts on its behalf, and has the right to make demands within the limits of its competence, as well as to make decisions that are binding on legal entities and individuals regardless of their departmental affiliation or subordination.

It has been established that a representative of the government acquires the status of a special victim in cases where there is an encroachment on his life, health, property, other rights protected by law, the authority of the body he represents, in connection with the fact that he makes demands, and also makes decisions that are mandatory for execution by legal entities and individuals regardless of their departmental affiliation or subordination, provided that criminal responsibility for this offense is established in a special criminal and legal norm. In other cases, the representative of the authorities is a common victim.

The term “representative of the government” in the provisions of the studied articles is proposed to be understood in a narrow (criminal and legal) sense. In the Criminal Code, the meaning of this term is individual in each specific case and depends on other victims, who are mentioned in a certain criminal and legal norm, as well as other articles of the Special Part, which provide criminal and legal protection of representatives of the authorities.

Key words: victim, criminal offense, representative of the government, law enforcement officer, state or public figure, criminal offenses against the authority of state power.

Постановка проблеми. Комплексне дослідження кримінально протиправних посягань на представників влади неможливе без звернення до такої факультативної ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення як потерпілий. Адже саме для забезпечення кримінально-правової охорони різних представників влади в розділі XV Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» міститься система відповідних кримінально-правових заборон – ст. 342–345, 346, 347, 348, 349, 351–351-2 КК.

Детальний аналіз кримінально-правових норм, передбачених вказаними статтями, свідчить про порушення правил законодавчої техніки під час конструювання потерпілого як ознаки об'єкта цих кримінальних правопорушень.

Стан дослідження. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян досліджено в роботах В. П. Беленка, А. В. Бойка, Л. П. Брич, І. О. Давидович, О. О. Дудорова, О. О. Кирбятєва, В. А. Клименка, В. В. Кузнецова, В. І. Осадчого, М. В. Сийпlocki, А. М. Удода, О. А. Чувакова, М. І. Хавронюка, С. Д. Шапченка та ін. Однак низка проблем, пов'язаних з підставами кримінальної відповідальності за ці делікти, залишаються нерозв'язаними.

Метою статті є дослідження актуальних проблем кримінально-правової характеристики представників влади як потерпілих від кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV КК.

Основний зміст. Перш ніж розпочати аналіз заявленої в назві статті кримінально-правової проблематики, варто охарактеризувати, бодай стисло, поняття потерпілого в кримінальному праві.

З'ясування суті виду потерпілого має значення для: встановлення соціальної природи відповідного кримінального правопорушення; з'ясування його характеру та ступеня суспільної небезпечності; вирішення питань про криміналізацію чи декриміналізацію діяння, диференціацію кримінальної відповідальності; розмежування кримінальних правопорушень, їх кваліфікації; призначення покарання; а також для вирішення питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та звільнення від кримінальної відповідальності [1, с. 106].

Ситуація із правильною інтерпретацією поняття «потерпілий» дещо ускладнюється через те, що в сучасній правовій доктрині виокремлюють кримінально-правове, кримінологічне і кримінальне процесуальне поняття потерпілого: кримінально-правове – потерпілий від кримінального правопорушення, кримінологічне – жертва кримінального правопорушення і кримінальне процесуальне – потерпілий у кримінальному провадженні. Тобто вчення про потерпілого має очевидний міждисциплінарний характер [2, с. 158].

Нині склалося два підходи до кримінально-правового розуміння потерпілого: перший передбачає вузьке і широке розуміння цього терміну, а другий – три концепції потерпілої особи.

Насамперед звертається увага вузький і широкий підхід. Відповідно до вузького підходу потерпілим є людина [2, с. 160]. Його прихильники визначали потерпілого від злочину як факультативну ознаку об'єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та/або якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння) [3, с. 82–83].

Натомість зміст широкого підходу полягає в тому, що потерпілим пропонується визнавати не лише людину, а й інших соціальних суб'єктів, зокрема юридичну особу, державу, інше соціальне утворення (зокрема, організацію, що діє без створення юридичної особи), яким заподіюється шкода (фізична, майнова, моральна, організаційна, політична тощо) або створюється загроза заподіяння такої шкоди [2, с. 160; 4, с. 60; 5, с. 39–55].

Водночас існує й інша інтерпретація поглядів щодо кримінально-правового розуміння потерпілого в межах якої виділяють три концепції потерпілого від кримінального правопорушення: «потерпілий – фізична особа», «потерпілий – фізична та юридична особа», «потерпілий – будь-який соціальний суб'єкт» [6, с. 81]. Слушні міркування щодо них висловлено в юридичній літературі вченими. Має рацію А. А. Вознюк в тому, що визнання потерпілим від кримінального правопорушення лише фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди чи створено загрозу її заподіяння не дає змоги охопити всіх суб'єктів, яким кримінальним правопорушенням може бути завдано шкоди, а також не відповідає положенням кримінального процесуального законодавства. Визнання потерпілим від кримінального правопорушення будь-якого суб'єкта, якому кримінальним правопорушенням завдано шкоди чи створено загрозу її заподіяння – це концепція, яка найбільш повно охоплює всіх суб'єктів, яким кримінальним правопорушенням може бути завдано шкоди або створено загрозу її заподіяння. Однак вона автоматично перетворює цю ознаку складу кримінального правопорушення на обов'язкову ознаку його об'єкта. Визнання потерпілим від кримінального правопорушення фізичної та юридичної особи, яким кримінальним правопорушенням завдано шкоди чи створено загрозу її заподіяння – це концепція найбільш повно відповідає положенням кримінального процесуального та цивільного законодавства. У такому разі потерпілого слід вважати факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення [7, с. 197]. Логічні міркування з цього приводу висловлює і І. М. Ткаченко, на думку якої, така концепція узгоджується з положенням кримінального, кримінального процесуального та цивільного законодавства, знайшла підтримку серед вчених, а також покладена в основу удосконалення відповідних положень закону про кримінальну відповідальність в проєкті нового КК України. Фізичні та юридичні особи є первинними ланками інших соціальних суб'єктів, зокрема держави та суспільства. Натомість немає потреби суспільство і державу визнавати потерпілими від кримінального правопорушення,

адже реалізація відповідних прав і свобод таких суб'єктів у КПК України неможлива з огляду на відсутність відповідного інструментарію [6, с. 81–82].

Не занурюючись у триваючу в доктрині дискусію про обсяг та конструктивні ознаки поняття «потерпілий», оскільки це не предмет цього дослідження, зазначу лише, що в контексті дослідження кримінальних правопорушень проти представників влади, не викликає сумніву той факт, що представник влади це виключно фізична особа. Однак вважаю за доцільне підтримати позицію відповідно до якої, потерпілою може бути як фізична, так і юридична особа, оскільки аргументи, які наводять прихильники цієї концепції видаються переконливими та узгоджуються із положеннями як кримінального, так і кримінального процесуального законодавства.

У кримінальному праві особа стає потерпілою від кримінального правопорушення з моменту його вчинення, незалежно від того, чи було його зареєстровано. Саме з цього моменту виникають її права, передбачені КК України, зокрема на відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди, примирення з винним [8, с. 216].

З'ясування загальних положень про потерпілу особу в теорії кримінального права дає підстави спростувати позицію А. О. Цховребова про те, що працівника правоохоронного органу (як представника влади) можна визнати предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 343 КК, оскільки через негативний вплив на них (тобто як на предмети) страждає безпосередній об'єкт цього посягання [9, с. 8]. Ототожнення потерпілого з предметом кримінального правопорушення не витримує жодної критики і, навіть якщо припустити революційність пропонованого підходу, він суперечить постулатам теорії кримінального права в частині окремого тлумачення ознак потерпілого (як передусім фізичної особи) та предмета (як речей матеріального світу) як конститутивних ознак об'єкта кримінального правопорушення.

У кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351–351-2 КК, потерпілими визнають різні категорії фізичних осіб:

1) представника влади, працівника правоохоронного органу, державного виконавця, приватного виконавця, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК);

2) працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, а також близького родича державного виконавця або приватного виконавця (ст. 343 КК);

3) державного діяча – Президента України, Голову Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голову Конституційного Суду України, суддю Конституційного Суду України, Голову чи члена Вищої ради правосуддя, Голову чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або його представника, Директора Національного антикорупційного бюро України, Директора Державного бюро розслідувань, Директора Бюро економічної безпеки України, Генерального прокурора, Голову Рахункової палати або іншого члена Рахункової палати, Голову або члена Центральної виборчої комісії, Голову Національного банку України, члена Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України, члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (ст. 344 КК);

4) працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів (ст. 345 КК);

5) державного чи громадського діяча – Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду чи вищих спеціалізованих судів, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Директора Бюро економічної безпеки України, Директора Державного бюро розслідувань, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів (ст. 346 КК);

6) працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (у тому числі після звільнення з посади) чи їх близьких родичів (ст. 347 КК);

7) працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК);

- 8) представника влади, працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів (ст. 349 КК);
- 9) народного депутата України, депутата місцевої ради (ст. 351 КК);
- 10) члена Рахункової палати (ст. 351-1 КК);
- 11) члена Вищої ради правосуддя, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2 КК).

Аналіз зазначених категорій потерпілих дає підстави висловити низку зауважень щодо дотримання вимог законодавчої техніки під час конструювання досліджуваних кримінально-правових заборон.

По-перше, законодавець довільно оперує юридичною термінологією. Наприклад, термін «представник влади» вжито у ст. 342 КК, хоча у цій же статті йдеться про інших представників влади, зокрема працівника правоохоронного органу.

По-друге, має місце застосування різних підходів до конструювання переліку потерпілих. Цей факт яскраво можна продемонструвати на прикладі опису потерпілих осіб від кримінальних правопорушень проти представників влади. Так потерпілим в одному випадку визнають виключно працівника правоохоронного органу та його близьких родичів (ст. 345 КК), в другому – працівника правоохоронного органу, їх близьких родичів, а також представника влади (ст. 349 КК), в третьому – працівника правоохоронного органу, представника влади, державного виконавця, приватного виконавця, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК), в четвертому – працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, а також близького родича державного виконавця або приватного виконавця (ст. 343 КК); в п'ятому – працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (у тому числі після звільнення з посади) чи їх близьких родичів (ст. 347 КК); в шостому – працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК).

Ці та інші проблемні питання яскраво можна продемонструвати на прикладі наступної таблиці 1.

Видається що така хаотична побудова диспозицій досліджуваних статей в контексті опису ознак потерпілих осіб, нічим не обґрунтована. Тому необхідно розробити уніфіковані підходи до цієї ознаки досліджуваних деліктів. Адже як слушно зауважено в юридичній літературі в основі ефективного запобігання суспільно небезпечним діянням якісні кримінально-правові норми [10, с. 163].

У контексті розв'язання цієї проблеми імпонує підхід авторів нового проекту КК щодо уніфікації кримінально-правових заборон за ознакою потерпілого на що вже зверталася увага у попередніх публікаціях [11, с. 210-211]. Наприклад, у ст. 9.7.4. (Опір) проекту КК виділяється три категорії потерпілих:

- 1) представник влади, який законно виконує службові обов'язки чи реалізує свої повноваження;
- 2) особа, яка законно здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг;
- 3) представник громадськості, який реалізує своє суб'єктивне право в інтересах суспільства [12].

Безумовно окрім, представників влади посиленого кримінально-правового захисту у зв'язку із здійсненням певної діяльності на користь держави та її громадян, потребують й інші категорії потерпілих – особи, які законно здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг та представники громадськості, які реалізують своє суб'єктивне право в інтересах суспільства.

Аналіз диспозицій ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 350-352 КК дає підстави згрупувати потерпілих від цих кримінальних правопорушень та виділити серед них таких осіб як:

- 1) представник влади (ст. 342, 349 КК);
- 2) працівник правоохоронного органу (ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК);
- 3) державний виконавець (ст. 342, 343 КК);
- 4) приватний виконавець (ст. 342, 343, 347 КК);
- 5) член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. 342, 348 КК);
- 6) військовослужбовець (ст. 342, 348 КК);
- 7) уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК);

Таблиця 1

**Потерпілі у кримінальних правопорушеннях,
передбачених ст. 112, 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК**

Потерпілий	Діяння (стаття КК)						
	Опір (ст. 342)	Втручання в діяльність (ст. 343, 344)	Погроза або насильство (ст. 345, 346, 350)	Посягання на життя (ст. 112, 348)	Захоплення як заручника (ст. 349)	Перешкоджання діяльності (ст. 351, 351-1, 351-2)	Умисне знищення або пошкодження майна (ст. 347)
Представник влади	+				+		
Державний діяч		+	+	+			
Громадський діяч			+	+			
Працівник правоохоронного органу	+	+	+	+	+		+
Державний виконавець	+						
Приватний виконавець	+	+					+
Судовий експерт		+					
Працівник державної виконавчої служби		+					+
Член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону	+			+			
Військовослужбовець	+			+			
Уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	+						
Народний депутат України та депутат місцевої ради						+	
член Рахункової палати						+	
член Вищої ради правосуддя						+	
член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України						+	

8) судовий експерт (ст. 343 КК);

9) працівник органу державної виконавчої служби (ст. 343, 347 КК);

10) близький родич (ст. 343, 345, 347, 348, 349 КК);

11) державний діяч (ст. 344 КК);

12) державний чи громадський діяч (ст. 346 КК);

13) народний депутат України (ст. 351 КК);

14) депутат місцевої ради (ст. 351 КК);

15) член Рахункової палати (ст. 351-1 КК);

16) член Вищої ради правосуддя (ст. 351-2 КК);

17) член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2 КК).

Термін «представник влади» використовується для позначення потерпілих лише у ст. 342, 349 КК. Водночас в інших заборонних кримінально-правових нормах згадується про окремі категорії представників влади. Йдеться про кримінальні правопорушення, передбачені іншими розділами Особливої частини КК, окрім розділу XV, зокрема розділом I (ст. 112 КК «Посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань») та розділом XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» (ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів», ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або

пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя»). Водночас у цьому випадку кримінальні правопорушення проти представників різних гілок влади визнаються посяганнями на інші об'єкти кримінально-правової охорони.

Варто з'ясувати насамперед хто такий представник влади. У постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 роз'яснено, що до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [13]. Особу, яка виконує функції представника влади відносять до службових осіб (ст. 18, 364 КК).

В. І. Осадчий зазначає, що представник влади – громадянин України, який працює в центральних чи місцевих органах державної влади і виконує керівні функції держави у масштабі всієї країни чи окремої адміністративно-територіальної одиниці або працює в органах місцевого самоврядування, вимоги якого у межах наданих повноважень є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово перебувають на відповідній території [14, с. 793].

Слово «представник» може позначати: 1) особу, яка представляє кого-, що-небудь, діє за чийось дорученням, від імені когось, виражаючи чийсь інтереси; 2) виборну особу, що представляє в державних органах інтереси народу чи якоїсь його частини, зокрема у сполученнях зі словами влада, уряд, командування і т. ін.; 3) службову чи урядову особу, що представляє кого-, що-небудь, обстоює чийсь інтереси (держави, установи тощо) [15, с. 1104].

Відповідно, слово «*влада*» може мати такі значення: 1) право керувати державою, політичне панування; 2) керівні державні органи; уряд; 3) право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь [15, с. 193].

У кримінальному праві поняття «представник влади» означає саме представника державної влади. Підтвердженням цього слугує назва розділу XV Особливої частини КК, де йдеться про авторитет саме органів державної влади.

На думку Л. П. та О. Л. Самофалових основними ознаками представників влади є те, що вони: беруть участь у правових відносинах, які випливають зі змісту їх посадових повноважень, не лише в межах свого апарату, своєї установи, а й із неподлеглими особами, органами, установами; діють у межах цих відносин від імені органів держави та самі безпосередньо можуть вживати заходів, необхідних для виконання законних вимог, які вони мають реалізовувати відповідно до правового статусу; серед заходів, що застосовуються до підлеглих осіб, можуть бути також заходи примусового характеру, чітко визначені в законодавчих актах, реалізація яких здійснюється також відповідно до законодавчої процедури [16, с. 145].

У проєкті нового КК представник влади визначається як публічна службова особа, уповноважена у межах своєї компетенції пред'являти вимоги та приймати рішення, обов'язкові для виконання будь-якою юридичною чи фізичною особою (п. 55 ч. 2 ст. 1.3.1) [12].

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що представник влади – це службова особа державного органу, уповноважена представляти державу, яка діє за її дорученням чи від її імені, та наділена правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

Представник влади набуває статусу спеціального потерпілого у тих випадках, коли відбувається посягання на його життя, здоров'я, власність, інші охоронювані законом права цього суб'єкта, авторитет органу, який він представляє, у зв'язку з тим, що він висуває вимоги, а також приймає рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості та за умови, що за вчинене на нього посягання кримінальна відповідальність встановлена у спеціальній кримінально-правовій нормі. В інших випадках представник влади є загальним потерпілим.

До представників влади відносять, зокрема, народних депутатів України, суддів, прокурорів, слідчих, поліцейських, інспекторів державних інспекцій, лісничих, військових комендантів тощо [17, с. 1128].

Переважає більшість потерпілих від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 350-352 КК, належать до представників влади.

Перелік вказаних потерпілих дає підстави стверджувати, що термін «представник влади» у диспозиціях досліджуваних статей слід розуміти у вузькому (кримінально-правовому) значенні.

Якщо у широкому значенні цей термін охоплює усіх без винятку представників влади, то у вузькому кримінально-правовому – значно вужче коло представників влади. У вузькому значенні зміст цього терміну індивідуальний в кожному конкретному випадку і залежить від інших потерпілих про яких згадується у певній кримінально-правовій нормі, а також інших статтях Особливої частини, які забезпечують кримінально-правову охорону представників влади. Наприклад, у ст. 349 КК термін «представник влади» охоплює будь-яких представників влади, окрім працівників правоохоронних органів, оскільки останні визнаються самостійною категорією потерпілих у цій кримінально-правовій забороні.

За результатами опрацювання ознак потерпілого в складах кримінальних правопорушень, що посягають на представників влади, можна запропонувати декілька **висновків**.

По-перше, не зважаючи на те, що представник влади як потерпілий у досліджуваних складах кримінальних правопорушень це фізична особа, визнано за доцільне підтримати позицію відповідно до якої, потерпілою може бути як фізична, так і юридична особа, оскільки аргументи, які наводять прихильники цієї концепції видаються переконливими та узгоджуються із положеннями як кримінального, так і кримінального процесуального законодавства.

По-друге, вивчення ознак потерпілих у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК, дає підстави стверджувати про недотримання вимог законодавчої техніки під час конструювання досліджуваних кримінально-правових заборон. Насамперед йдеться про порушення правил застосування юридичних термінів для позначення потерпілих, а також застосування різних підходів до конструювання їх переліку.

По-третє, представник влади – це службова особа державного органу, уповноважена представляти державу, яка діє за її дорученням чи від її імені, та наділена правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

По-четверте, представник влади набуває статусу спеціального потерпілого у тих випадках, коли відбувається посягання на його життя, здоров'я, власність, інші охоронювані законом його права, авторитет органу, який він представляє, у зв'язку з тим, що він висуває вимоги, а також приймає рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості за умови, що за це посягання кримінальна відповідальність встановлена у спеціальній кримінально-правовій нормі. В інших випадках представник влади є загальним потерпілим.

По-п'яте, термін «представник влади» у диспозиціях досліджуваних статей слід розуміти у вузькому (кримінально-правовому) значенні. У КК зміст цього терміну індивідуальний в кожному конкретному випадку і залежить від інших потерпілих, про яких згадується у певній кримінально-правовій нормі, а також інших статтях Особливої частини, які забезпечують кримінально-правову охорону представників влади.

Список використаних джерел:

1. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 234 с.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. 944 с.
3. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. С. 82–83.
4. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. 208 с.
5. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / колектив авторів ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Вид-во «Кроссруд», 2008. 364 с.
6. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4(18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06
7. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
8. Вознюк А. А., Кузьмичова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 210–218.

9. Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : автореф. дис... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 16 с.
10. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діям. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 156–165.
11. Боровик А. В. Окремі питання диференціації відповідальності за кримінальні правопорушення проти представників державної влади в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VII Міжнародної наукової конференції* (м. Кременчук, 21–22 січня 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 210–211.
12. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 14 серпня 2022 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/07/14/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-14-07-2022.pdf>
13. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
16. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 136–146.
17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-ге вид., перероб. та допов.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

УДК 343.4

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.35>

ДОБРОСКОК А.Ю.

СУБ'ЄКТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ВАНДАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

SUBJECTIVE DETERMINANTS OF ACTION VANDALISM IN UKRAINE

Сучасний вандалізм, який має безліч зовнішніх форм вираження і складне мотиваційне підґрунтя, виникає та реалізується під дією розгалуженої системи детермінант. Значна частина з них має загальний характер і є типовою для всієї злочинності загалом. Однак серед них є й такі, що мають специфічний характер, з огляду на що допомагають розкрити всі тонкощі механізму детермінації вандалізму. Встановлено, що для максимально повного врахування усіх причин, які обумовлюють учинення злочинів вандалізму, усі детермінанти вандалізму доцільно об'єднати у дві великі групи: 1) об'єктивні (або, як їх іноді називають в літературі – зовнішні) – залежать від обставин об'єктивної дійсності; 2) суб'єктивні (внутрішні) – залежать безпосередньо від особи. До об'єктивних детермінант вандалізму належать: політичні, економічні, ідеологічні, правові, організаційні, соціальні й педагогічні детермінанти. Доведено, що суб'єктивними детермінантами вандалізму слід вважати: низький духовний і культурний рівень особистості, порушення процесу соціалізації особистості, відхилення в поведінці та способі життя особи, розлади емоційно-вольової сфери, особливості

© ДОБРОСКОК А.Ю. – кандидат юридичних наук, директор (Юридичний ліцей імені Ярослава Кондратьєва)